

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.7.2.20>**CECHY STATUSU PRAWNEGO ADWOKATA JAKO UCZESTNIKA STOSUNKÓW PRACY****Oleksandr Kraiz***aspirant Charkowskiego Narodowego Uniwersytetu Spraw Wewnętrznych (Charków, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0002-9190-2658

e-mail: Oleksandr_Kraiz@gmail.com

Adnotacja. Artykuł na podstawie analizy poglądów naukowych naukowców ujawnia istotę, treść i charakterystyczne cechy kategorii „status prawny”, na której podstawie zaproponowano autorską definicję statusu prawnego adwokatów. Opracowano treść statusu pracowniczego i prawnego adwokata jako uczestnika stosunków pracy i podkreślono jego specyfikę. Podkreślono, że status prawny adwokata jako uczestnika stosunków pracy ma charakter podwójny. Wnioskować, że w stosunkach gdzie adwokat realizuje przewidziane prawem krajowym rodzaje działalności adwokackiej, jego status pracowniczy i prawny ulega zmianie, ponieważ aktywuje działanie przepisów prawa specjalnego, które: po pierwsze, przewidują możliwość korzystania z praw pracowniczych i konieczności wykonywania obowiązków zawodowych adwokata bezpośrednio; po drugie, określają zasady wykonywania aktywności adwokackiej; po trzecie, ustalają ograniczenia zawodowe, których adwokat musi ściśle przestrzegać w swojej pracy.

Słowa kluczowe: status prawny, uczestnik stosunków pracy, adwokat, adwokatura, status prawny adwokata.

**FEATURES OF THE LEGAL STATUS OF A LAWYER
AS A PARTICIPANT IN LABOR RELATIONS****Oleksandr Kraiz***Postgraduate Student of Kharkiv National University**of Internal Affairs (Kharkiv, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0002-9190-2658

e-mail: Oleksandr_Kraiz@gmail.com

Abstract. The article, based on the analysis of scientific views of scientists, reveals the essence, content and characteristics of the category of “legal status”, on the basis of which the author’s definition of the legal status of lawyers is proposed. The content of the labor status of a lawyer as a participant in labor relations has been studied and its specifics have been highlighted. Emphasis is placed on the fact that the legal status of a lawyer as a participant in labor relations has a dual nature. It is concluded that in a relationship where a lawyer carries out the types of advocacy provided by national law, his employment status changes, as the provisions of special legislation are intensified, which: first, provide for the use of professional rights and the need to perform professional duties directly; secondly, determine the principles of advocacy; third, they set professional restrictions that a lawyer must strictly adhere to in his or her employment.

Key words: legal status, participant of labor relations, lawyer, advocacy, legal status of a lawyer.

**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ АДВОКАТА
ЯК УЧАСНИКА ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН****Олександр Країз***аспірант Харківського національного
університету внутрішніх справ (Харків, Україна)*

ORCID ID: 0000-0002-9190-2658

e-mail: Oleksandr_Kraiz@gmail.com

Анотація. У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів учених, ми розкрили сутність, зміст та характерні ознаки категорії «правовий статус», на основі чого запропонували власне визначення правового статусу адвокатів. Опрацьовано зміст трудо-правового статусу адвоката як учасника трудових правовідносин та виділено його специфіку. Акцентовано увагу на тому, що правовий статус адвоката як учасника трудових правовідносин має подвійну природу. Зроблено висновок, що у відносинах, де адвокат реалізує передбачені національним законодавством різновиди адвокатської діяльності, його трудо-правовий статус змінюється, адже активізується дія положень спеціального законодавства, які, по-перше, передбачають можливість використання професійних прав та необхідність виконання професійних обов’язків адвоката безпосередньо; по-друге, визначають принципи здійснення адвокатської діяльності; по-третє, встановлюють професійні обмеження, яких адвокат повинен неухильно дотримуватись у своїх трудовій діяльності.

Ключові слова: правовий статус, учасник трудових правовідносин, адвокат, адwokатура, правовий статус адвоката.

Постановка проблеми. Специфіка завдань, а також коло прав та обов'язків, якими володіє адвокат у процесі здійснення трудової діяльності, дає змогу констатувати той факт, що останні є особливими суб'єктами галузі трудового права. Сьогодні в правовій системі держави існує багато груп осіб, трудо-правовому статусу яких притаманний цілий набір окремих унікальних елементів. Наприклад, державні службовці, вступаючи у трудові правовідносини, керуються у своїй праці нормами не тільки загального трудового, але й спеціального законодавства, окремі положення якого часто мають адміністративну галузеву приналежність. Не менш особливим та цікавим є трудо-правовий статус адвокатів як учасників трудових правовідносин.

Стан дослідження. Окремі проблемні питання, пов'язані з трудо-правовим статусом адвокатів, досліджувались у наукових працях Т.А. Христюка, А.М. Михненко, Д.М. Ластовича, Ю.П. Єременко, В.І. Новосьолова, М.В. Вітрука, О.Ф. Скакун, О.А. Суботи, А.Б. Венгерова, О.В. Петришина, О.В. Белькова. Водночас, незважаючи на чималу кількість наукових здобутків, у науковій літературі фактично відсутні комплексні наукові дослідження, присвячені характеристиці правового статусу адвоката як учасника трудових правовідносин.

Метою статті є з'ясування сутності, змісту та особливостей правового статусу адвоката як учасника трудових правовідносин.

Виклад основного матеріалу. Починаючи наукове дослідження, маємо відзначити, що категорія правового статусу походить від багатозначного терміна «статус» (від латинського “status” – «становище якогось об'єкта»), який положеннями численних словників витлумачується як становище, ранг у будь-якій ієрархії, структурі, системі, часі тощо; становище індивіда або групи осіб щодо інших індивідів або груп у соціальній системі; положення, стан когось-небудь чи чого-небудь; стан здоров'я хворого на момент обстеження тощо (Філіппов, 2012: 306). Враховуючи загальну етимологію слова «статус», вважаємо логічним зміст терміна у правовій галузі розкрити як становище або місце когось або чогось у юридичній системі. Проте наукові позиції щодо цього мають більш широкий зміст та є досить різноманітними.

Найпоширенішим є вузький підхід до розуміння категорії «правовий статус», згідно з яким він розуміється як сукупність наданих суб'єкту права юридичних можливостей, зокрема прав та обов'язків. Наприклад, В.І. Новосьолов пише, що правовий статус – це всі ті юридичні якості, якими володіє громадянин та якими він користується (Новоселов, 1980: 249). Водночас теорії права відомі складні наукові підходи до визначення поняття «правовий статус». А.В. Панчишин тлумачить цю категорію як багатогаспектне, універсальне, комплексне явище, що має чітку стабільну структуру й установлює характер і принципи взаємодії суб'єктів суспільних відносин між собою, а також шляхом визначення прав, обов'язків і гарантій їх реалізації визначає місце суб'єкта в системі правовідносин (Панчишин, 2010: 95). Цікавою є точка зору А.І. Сирота, згідно з якою правовий статус – це реальність, яка складається з об'єктивних, реально наявних елементів, визначивши та проаналізувавши які, можемо пізнати це явище загалом. Усвідомивши правовий статус як цілісну систему, серед її структурних елементів можемо виділити головні, з'ясувати характер їх взаємозв'язків з іншими елементами (Сирота, 1995: 109). За М.В. Вітруком, правовий статус – це соціально припустимі та необхідні можливості, потенції особи не просто як індивіда, але й як громадянина держави. Вони гарантовані авторитетом держави, всією його силою (Витрук, 1985: 8).

Отже, правовий статус адвоката – це сукупність закріплених у нормах чинного законодавства України суб'єктивних прав та юридичних обов'язків адвокатів, за допомогою яких вони вступають у суспільні відносини з іншими суб'єктами та реалізують покладені на адвокатуру завдання. Сутність правового статусу адвоката змінюється в разі його вступу у відносини трудового характеру за ступенем тих особливостей, які притаманні всім учасникам останніх.

Звернемо увагу на те, що в класичному розумінні учасник трудових правовідносин – це суб'єкт трудового права який на підставі трудового законодавства має трудові права та обов'язки (Мельник, 2014: 61). Г.І. Чанишева і Н.Б. Болотіна щодо цього відзначають, що під учасниками трудових правовідносин слід розуміти учасників індивідуальних і колективних трудових правовідносин, які на підставі чинного законодавства мають трудові права й відповідні обов'язки (Чанишева, 1999: 72). В.І. Щербина підкреслює, що учасники трудових правовідносин – це фізичні особи чи організації, які, відповідно до закону, наділені здатністю мати та здійснювати безпосередньо або через представника суб'єктивні права та нести юридичні обов'язки (Іншин, 2014). В.І. Попов вказує на те, що учасники трудових правовідносин характеризуються тим, що їх учасниками є люди, які здатні до праці та здійснюють цілеспрямовану діяльність (Попов, 1983: 37). За розумінням С.В. Єрохіна, учасник трудових правовідносин – це фізична або юридична особа, яка має, реалізує та виконує передбачені нормативними приписами трудові права й обов'язки, а також здатна за своїми якостями нести юридичну відповідальність (Єрохін, 2008: 160).

В чинному Кодексі законів про працю України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII (далі – КЗпП) відсутня відповідь на питання про те, хто є учасником трудових правовідносин. Проте цей аспект виправлено у статтях Проекту Трудового кодексу України від 8 листопада 2019 року № 2410 (далі – ТК). У статті 18 ТК відзначено, що сторонами трудових відносин є працівник і роботодавець. При цьому додатково положеннями ТК встановлено таке поняття, як «суб'єкти, які можуть брати участь у трудових відносинах», до переліку яких віднесені професійні спілки, їх організації та об'єднання профспілок, а на локальному рівні (підприємство, установа, організація, фізична особа роботодавець) у разі відсутності первинної профспілкової організації вільно обрані працівниками представники (представник); роботодавець (уповноважені представники

(представник) роботодавця), організації роботодавців та їх об'єднання; інші передбачені ТК суб'єкти (Проект Трудового кодексу України, 2019).

Отже, учасник трудових правовідносин, згідно з проаналізованими твердженнями та науковими позиціями, – це суб'єкт права, який у результаті настання певного юридичного факту вступає у суспільні відносини, пов'язані із здійсненням відповідного різновиду трудової діяльності, у зв'язку з чим на нього покладаються додаткові права та обов'язки. Залежно від обсягу та змісту наданих учаснику прав та обов'язків всіх суб'єктів можна поділити на дві групи, такі як основні та додаткові. Першу групу становлять працівники та роботодавці, другу – суб'єкти, які вступають у відносини, пов'язані з трудовими, наприклад, професійні спілки, органи державної влади.

Правовий статус адвокатів як учасників трудових правовідносин характеризується багатоаспектністю передусім унаслідок специфіки адвокатського статусу загалом. В Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI зазначено, що адвокат – це фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою відповідно до рівня, визначеного згідно із Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» від 25 квітня 2019 року № 2704-VIII, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування, склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю (Про адвокатуру та адвокатську діяльність, 2012). Отже, адвокат є фізичною особою, яка володіє особливим набором навичок, вмінь та знань, що дає їй право здійснювати визначені законодавством види адвокатської діяльності.

Варто зазначити, що ні в КЗпП, ні в Конституції та цільовому Законі про адвокатуру не говориться про особливості трудового статусу адвокатів як учасників трудових відносин. Проте якщо більш детально проаналізувати статті Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», то можна встановити взаємозалежність трудо-правового статусу адвоката та форми ведення ним своєї діяльності. Згідно з цим, адвокат може виступати як роботодавцем, так і працівником. Закон визначає три основні форми провадження адвокатської діяльності, такі як індивідуальна діяльність (як самозайнята особа), адвокатське бюро та адвокатське об'єднання. В першому варіанті адвокат працює самостійно, «сам на себе» (Про адвокатуру та адвокатську діяльність, 2012).

Адвокатське бюро є юридичною особою, створеною одним адвокатом, і діє на підставі статуту. Найменування адвокатського бюро має включати прізвище адвоката, який його створив. Адвокатське бюро має самостійний баланс, може відкривати рахунки у банках, мати печатку, штампи й бланки зі своїм найменуванням. Про створення, реорганізацію або ліквідацію адвокатського бюро адвокат, який створив адвокатське бюро, протягом трьох днів із дня внесення відповідних відомостей до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців письмово повідомляє відповідну раду адвокатів регіону. Стороною договору про надання правової допомоги є адвокатське бюро (Про адвокатуру та адвокатську діяльність, 2012).

Щодо адвокатського об'єднання, то це юридична особа, яка створена шляхом об'єднання двох або більше адвокатів (учасників) і діє на підставі статуту. Адвокатське об'єднання має самостійний баланс, може відкривати рахунки у банках, мати печатку, штампи й бланки зі своїм найменуванням. Про створення, реорганізацію або ліквідацію адвокатського об'єднання, зміну складу його учасників адвокатське об'єднання протягом трьох днів з дня внесення відповідних відомостей до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців письмово повідомляє відповідну раду адвокатів регіону. Стороною договору про надання правової допомоги є адвокатське об'єднання. Від імені адвокатського об'єднання договір про надання правової допомоги підписується учасником адвокатського об'єднання, уповноваженим на це довіреністю або статутом адвокатського об'єднання (Про адвокатуру та адвокатську діяльність, 2012). При цьому як бюро, так і адвокатське об'єднання можуть залучати до виконання укладених організаціями договорів про надання правової допомоги інших адвокатів на договірних засадах із обов'язковим забезпеченням таким адвокатам гарантій їх адвокатської діяльності (Про адвокатуру та адвокатську діяльність, 2012). Наведені положення законодавства дають підстави відзначити, що в межах кожної з форм адвокатської діяльності адвокат може виступати роботодавцем як щодо інших адвокатів, так і стосовно деяких окремих категорій осіб, наприклад, помічників адвокатів.

Однак разом із загальними трудовими правами та обов'язками, які покладаються на адвоката залежно від його статусу як працівника або роботодавця, адвокатський статус сам по собі покладає на відповідного суб'єкта спеціальне коло професійних прав та обов'язків. Так, у статті 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року № 5076-VI відзначено, що під час здійснення адвокатської діяльності адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правової допомоги, зокрема такі:

- звертатися з адвокатськими запитами, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб);

- представляти і захищати права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб у суді, органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, громадських об'єднаннях, перед громадянами,

посадовими й службовими особами, до повноважень яких належить вирішення відповідних питань в Україні та за її межами;

– ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для адвокатської діяльності документами та матеріалами, крім тих, що містять інформацію з обмеженим доступом (Про адвокатуру та адвокатську діяльність, 2012).

Щодо спеціальних професійних обов'язків адвоката, то до них належать такі:

- 1) дотримуватися присяги адвоката України та правил адвокатської етики;
- 2) на вимогу клієнта надавати звіт про виконання договору про надання правової допомоги;
- 3) невідкладно повідомляти клієнта про виникнення конфлікту інтересів;
- 4) підвищувати свій професійний рівень;
- 5) виконувати рішення органів адвокатського самоврядування;
- 6) виконувати інші обов'язки, передбачені законодавством та договором про надання правової допомоги

(Про адвокатуру та адвокатську діяльність, 2012).

Висновки. Проведений у цьому науковому дослідженні аналіз дає змогу констатувати той факт, що специфіка правового статусу адвоката перш за все обумовлена виконанням ним особливих, нетипових для інших носіїв юридичної професії кола завдань, а також володінням спеціальними суб'єктивними правами, юридичними обов'язками, гарантіями та обмеженнями їх професійної діяльності. При цьому законом жодним чином не обмежується участь адвоката у трудових відносинах у ролі працівника або роботодавця, а також використання з зв'язку з цим загальних трудових прав, обов'язків, а також гарантій реалізації цих правомочностей.

Враховуючи викладене, маємо констатувати певну подвійність правового статусу адвоката як учасника трудових правовідносин. Так, за загальним правилом, адвокат може працювати шляхом укладення трудового договору або, навпаки, наймати на роботу як роботодавець працівників, реалізуючи адвокатську діяльність у формі адвокатського бюро, об'єднання, а також на правах самозайнятої особи. Водночас у цьому разі йдеться про трудову діяльність адвоката, яка лише опосередковано належить до завдань та цілей адвокатури загалом, тобто в подібному контексті йдеться, наприклад, про відносини, що виникають з виконання адвокатом трудових обов'язків на адміністративних посадах у відповідних юридичних особах; трудові відносини між адвокатом та помічником адвоката або іншими працівниками відповідної юридичної особи, щодо яких адвокат є роботодавцем.

Водночас у відносинах, де адвокат реалізує передбачені національним законодавством різновиди адвокатської діяльності, його трудо-правовий статус змінюється, адже активізується дія положень спеціального законодавства, які, по-перше, передбачають можливість використання професійних прав та необхідність виконання професійних обов'язків адвоката безпосередньо; по-друге, визначають принципи здійснення адвокатської діяльності; по-третє, встановлюють професійні обмеження, яких адвокат повинен неухильно дотримуватись у своїх трудовій діяльності.

Список використаних джерел:

1. Сирота А.І. Деякі проблеми удосконалення правового статусу органів державного управління. *Теоретичні та практичні проблеми становлення правової держави в Україні* : матеріали доповідей і тези виступів наукової конференції. Чернівці : Рута, 1995. С. 107–112.
2. Витрук Н.В. Правовой статус личности в СССР. Москва, 1985. 176 с.
3. Єрохін С.В. Роль посередництва у вирішенні колективних трудових спорів (конфліктів) : дис. ; Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2008. 180 с.
4. Іншин М.І., Щербина В.І. Трудове право України : підручник. Харків : Діса плюс, 2014. 93 с.
5. Мельник К.Ю. Трудове право України : підручник. Харків : Діса плюс, 2014. 480 с.
6. Новоселов В.И. Два понятия правового положения граждан СССР. *Правопорядок и правовой статус личности в развитом социалистическом обществе в свете Конституции СССР 1977 года (вопросы теории государства и права)*. 1980. С. 249–254.
7. Панчишин А.В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус». *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 95–98.
8. Попов В.І. Правове регулювання соціалістичних трудових відносин. Іркутськ, 1983. 176 с.
9. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI.
10. Проєкт Трудового кодексу України від 8 листопада 2019 року № 2410.
11. Філіппов А.А. Категорія соціального статусу в зарубіжній і вітчизняній соціології. *Питання сучасної науки і практики*. 2012. № 1 (37). С. 306–313.
12. Чанишева Г.І., Болотіна Н.Б. Трудове право України. Харків : Одиссей, 1999. 480 с.

References:

1. Syrota, A.I. (1995). Deiyaki problemy udoskonalennia pravovoho statusu orhaniv derzhavnogo upravlinnia [Some problems of improving the legal status of public administration bodies]. *Teoretychni ta praktychni problemy stanovlennia pravovoi derzhavy v Ukraini* : materialy dopovidei i tezy vystupiv nauk. konf. Chernivtsi : Ruta, pp. 107–112 [in Ukrainian].
2. Vitruk, N.V. (1985). Pravovoi status lichnosti v SSSR [The legal status of an individual in the USSR]. M. 176 p. [in Russian].
3. Ierokhin, S.V. Rol poserednytstva u vyrishenni kolektyvnykh trudovykh sporiv (konfliktiv) [The role of mediation in resolving collective labor disputes (conflicts)]: dysertatsiia. Kharkiv: Kharkivskiy natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav. 2008. 180 p. [in Ukrainian].

4. Inshyn, M.I., Shcherbyna, V.I. (2014). Trudove pravo Ukrainy [The role of mediation in resolving collective labor disputes (conflicts)]; pidruchnyk. Kh.: Dysa plus. 93 p. [in Ukrainian].
5. Melnyk, K.Iu. (2014). Trudove pravo Ukrainy [Labor law of Ukraine]: pidruchnyk. Kharkiv : Disa plus. 480 p. [in Ukrainian].
6. Novoselov, V.I. Dva poniattia pravovogo polozheniia grazhdan SSSR [Two concepts of the legal status of citizens of the USSR]. *Pravoporiadok i pravovoi status lichnosti v razvitom sotcialisticheskomo obshchestve v svete Konstitucii SSSR 1977 goda (voprosy teorii gosudarstva i prava)*. 1980, pp. 249–254 [in Russian].
7. Panchyshyn, A.V. (2010). Poniattia, oznaky ta struktura katehorii “pravovyi status” [The concept, characteristics and structure of the category “legal status”]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. № 2, pp. 95–98 [in Ukrainian].
8. Popov, V.I. (1983). Pravove rehuliuвання sotsialistychnykh trudovykh vidnosyn [Legal regulation of socialist labor relations]. Irkutsk. 176 p. [in Ukrainian].
9. Pro advokaturu ta advokatsku diialnist [On advocacy and advocacy]: Zakon Ukrainy vid 05.07.2012 № 5076-VI [in Ukrainian].
10. Proekt Trudovoho kodeksu Ukrainy [Draft Labor Code of Ukraine] vid 08.11.2019 № 2410 [in Ukrainian].
11. Filippov, A.A. (2012). Katehoriia sotsialnoho statusu v zarubizhnii i vitchyzniani sotsiologii [Category of social status in foreign and domestic sociology]. *Pytannia suchasnoi nauky i praktyky*. № 1 (37), pp. 306–313 [in Ukrainian].
12. Chanysheva, H.I., Bolotina, N.B. (1999). Trudove pravo Ukrainy [Labor law of Ukraine]. Kharkiv : Odissei. 480 p. [in Ukrainian].